

обемна, логична фраза на Б. Райнов до художествения експеримент и провокация в пародийните романи на Г. Марковски, от историческия роман до актуално съвременния и мемоарната белетристика се чертаят широките художествени граници, сред които е поместен проблемът за творческата личност. В този смисъл съвсем естествено идва и заключението на автора, че темата за личността на твореца е белег за изтегляне на съвременната ни литература от емпиричното, регионалното към големи обобщения за родното и националното, като едно преодоляване на емпиричния реализъм в посока на значителни, мащабни духовни и интелектуални търсения.

По този начин Здравко Чолаков е успял да разгледа под определен ъгъл с оглед на един основен проблем най-важните периоди в развитието на нашата литературен живот от Освобождението до наши дни, постигайки естетическо осмисляне на литературните факти в светлината на големия конкретно-исторически, идейно-естетически и художествен проблем за творческата личност. „Душата на художника“ — това е изследване с оригинална проблематика и задачи, възвръщашо ни към същности социално-психологически и художествени критерии.

Розалия Ликова

„ЛИЧНОСТИ И ИДЕИ“ от АЛЕКСАНДЪР ЙОРДАНОВ. С., изд. „Народна младеж“, 1986, 164 с.

Прехвърлящите средата на тридесетте си години литератори все още наричаме млади, очакваме от тях да направят окончателния си избор, за да можем без страх от изненади да свържем имената им с определен период от литературната история, с теоретически възглед или критическо убеждение. Първата литературнокритическа или критическа книга обикновено идва като потвърждение на нещо предварително известно. Много рядко вече оформените представи за възможностите и интересите на автора остават неоправдани, но още по-рядко и надхвърлени, и макар че щастливи изключения не са невъзможни, първата литературоведска книга обикновено удовлетворява очакването и предоставя възможностите за изненада на следващите. Тя идва като узаконяване на постоянно или епизодично присъствие по страниците на периодиката и често пъти съдържанието ѝ е вече известно, познати са ни теоретическите убеждения и тематичните предпочитания на автора, дори пристрастията и стилът му. Първата книга на младия литератор обещаваша по-малко изненади от първата книга на поета или писателя. Това наблюдение не е упрек, в него дори няма негативно намерение, а желание да се посочи явление, предпоставките на което са преди всичко обективни. При днешните естетико-теоретически, историко-критически и издателски условия критическо име се създава трудно, а пътят към него задължително трябва да спази последователността в равнината на един общоприет модел за професионално утвърждаване. Като всяка концепция този модел си има и добрите, и лошите страни, но трябва да му се

признае една добродетел — той има желанието да предостави равни условия за първите книги на младите критици. Поне такава впечатление създава библиотеката „Смяна“ на издателство „Народна младеж“, където през миналата година и началото на тази бяха издадени дебютните книги на трима млади критици — Георги Цанков, Александър Йорданов и Сергей Райков.

И трите критически книги потвърдиха нещо, което отдавна беше известно на съвдущата публика — че авторите им са професионално подготвени, че тяхното критическо мислене преодолява много от уморения език на предните поколения и от висотата на по-широка теоретическа и фактическа култура са с разширени възможности за обективен, но нелишен от страст анализ на литературния процес. Съпоставителният анализ на трите книги би показал много от чертите на съвременната критика, би очертал както светлите, така и сенчестите ѝ страни, но ми се струва, че основната му интонация ще бъде оптимистична. Всака от трите книги е в състояние да удовлетвори и най-високите претенции към критическата дейност, да събуди надежди и да предизвика интерес към една далеч не най-престижна литературоведска дисциплина. Задачата ми е да се спра само на една от тях — „Личности и идеи“ на Александър Йорданов.

На следящите отблизо литературния живот името му е познато. Негови литературноисторически и критически статии, портрети и рецензии от десетина години доста често се срещат по страниците на литературните издания. Дори може да се предположи, че на споделящите убеждението, че доброто качество се поддържа с грижливо пресметнато количество, им се струва, че Ал. Йорданов пише твърде много. Но ако приемем за критерий книгата му, подобни опасения трябва да бъдат опровергани. Тя доказва и нещо повече — че критически идеи и позиции могат да се отстояват и върху нееднороден жанров и исторически литературен материал. Защото „Личности и идеи“ е композирана с тази широта на интересите, която се забелязва в оперативната дейност на критика. Той не страда от комплекса на тясното профилиране в единствена историческа или жанрова област на литературната действителност, а свободно търси литературноисторическите и критическите си теми в широк исторически и жанрово-стилистичен диапазон. Макар че ако трябва да се търси недостатък на книгата и изобщо на критическото поведение на Ал. Йорданов, той пак трябва да бъде изведен от тази широта. Критиката е избирателна дейност и освен съгласия, тя трябва да изразява и несъгласия, сериозният критически възглед се крепи колкото на съгласието, толкова и на несъгласието и едва след тях той става фактор на литературния процес.

Границата между дейността на литературния историк и критика е почти заличена и те са обединени от общото усилие да се види историческата съдба на българската литература в континуитета на развитието ѝ, в последователността на ценностната ѝ обусловеност и процесуална значимост. Приемам, че това е водещият патос на „Личности и идеи“, че той обуславя историчността в мисленето на автора ѝ и подхранва енергията, която обединява познанията на литературния исто-

рит с аналитизма на критика в целостта на трайно запазило за съдбата на българската литература. Схващането за хармония и логическа последователност в еволюцията на националната литература е защитено най-добре в статията „Последният възрожденец“. Става дума за поетическата съжба на Яворов и заглавното звучи предизвикателно за всеки, изградил мнението си по въпроса върху представата за пълната приобщеност на Яворовото творчество към модернизма. Авторът възразява на схематизиращата крайност на този възглед и убедително защитава тезата, че диалогизмът на Яворовата поезия е проведен при други условия диалогизъм на Ботевата поетика, че дори с риторичността на поетическия си език като един от най-вышните белези на поетическото изкуство той продължава много от стила на възрожденската поезия. В неговото творчество духът на Възраждането и естетиката на модернизма са в антиномично противопоставяне, но съществуват едновременно и в напрежението между тях са духовната драма на поета и драматизмът на творчеството му. В този драматизъм са кълновете на новия поетически дух, който абсолютизира една от страните, изчерпвайки възможностите в монологичността на символизма, за да получи по-късно потапяне в нов тип диалогичност при Гео Милев.

Освен възприемането на литературното развитие като обусловен в различните си периоди процес тази статия показва и друга страна от методологията на автора. Творчеството на Яворов той разглежда във връзка със социално-психологическите условия на времето. Уважението му към иманентните литературно-развойни принципи не означава дискриминиране на социологически и психологическия подход. Показателна в това отношение е статията „Където всички са един и всеки все пак — сам“, проследяваща отражението на Балканската война в българската литература. Отбелязано е отношението към тази тема на много поети и писатели, възприели войната като решително събитие в националната история, сложило траен печат върху духа на литературата ни. Литературното преживяване на Балканската война започва с еуфорията на пламения патриотизъм, посочва авторът, и свързва с горчивата равностетка в произведенията на Й. Йовков, Л. Стоянов, К. Петканов, Д. Дебелянов. Откриването на връзките между гражданската история и литературните идеи продължава и в портретите на А. Каралийчев и Н. Хрелков. Зад носталгичното „извънвреме“ в прозата на Каралийчев критикът открива грижливо обмислено връщане към корените на родовата памет и душевност след горчивото разочарование от септемврийските погроми.

Заедно с „Последният възрожденец“ още две от статиите в „Личности и идеи“ правят силно впечатление — „Гротеската „Обърнато небе“ и идеята за нашето възвръщане“ и „Новата проза — в търсене на героя“. Първата е плод на продължително увлечение по художествените свят на Радичков, както разбираме от есеистичното въстъпление, неподчинена на обратна от другите статии аналитична логика. Тук критикът постига потвърждение на идеите си, без да изхожда от социалния контекст и идейно-психологическите настроения на художника, за да достигне до материализираното

им в произведението, а анализира структурата на произведението, за да докаже промяна в творческия светоглед на писателя. Този подход е успешно проведен и като краен резултат е най-малкото равностоен на другия, защото примиряването на опозициите: небе—земя и минало—настояще от ранната проза на Радичков в един нееднократно споделян възглед за актуалността на действителността само като преживян опит в по-късното творчество на писателя, т. е. хуманизираното на хронотона като по-висша фаза от идейно-естетическата му еволюция, звучи убедително не само за Радичковото творчество, но се потвърждава от движението на цялата българска проза.

По друг начин достига до този извод Ал. Йорданов в статията „Новата проза — в търсене на героя“. Трудно може да се коригира наблюдаваната му върху първия етап от развитието й — увлечението по инфантилизма. Безспорно това е полезен момент в диалектиката й, не толкова осигурил нови идейно-тематични пространства, колкото обезсилвил някои остарели насоки. В тезата на критика отрезвяването на „инфантилния“ герой е свързано с драмата на прехода, с носталгията по разрушените родови традиции и здравите „корени“. Тази загуба означава оставане сам със себе си. „Процесът на „обръщане към себе си“ днес владее съвременната българска литература. Той е съпроводен с повишено идейно, стилово и тематично раздвижване на белетристиката, с многообразието на жанрови форми, с изненадващи експериментаторски търсения в поетиката.“ Своите схващания критикът доказва на богат литературно-художествен материал и в тази статия успява не само да открие тенденциите, но и да посочи ярките им носители, да събуди интерес към много творби, които осъществяват движението на днешната литература. А това е един от сигурните показатели, че имаме среща с критическа книга, която съдържа най-важните и трудни достойнства на критическото изкуство.

Иван Карадочев

ДВЕ ЗНАЧИТЕЛНИ ПУБЛИКАЦИИ ЗА НЕОФИТ РИЛСКИ

През 1984 г. Синопдалното издателство в София отпечата трудовете „Принос към биографията на отец Неофит Рилски“ от стобийския епископ Арсений и „Отец йеромонах Неофит Рилски“ от неврокопския митрополит Пимен.

Първият от тези два труда е документален. В него са поместени 234 необнародвани писма от и главно до Неофит Рилски. След познатите капитали публикации от такова естество („Нови студии из областта на Българското възрождане“ от Иван Шишманов (1926 г.) и „Принос към биографията на Неофит Рилски. Гръцки писма до него“ от Иван Снегаров (1956 г.) това е третият по величина епистолярен източник за живота, личността и разностранната дейност на бележития представител на българската филологическа мисъл, на книжовността и Българското просвещение от втората четвърт до 60-те години на миналия век.

Значението на поместените в книгата писма е